

UKRÁN FILMEK

Végtelen háború

BASKI SÁNDOR

AZ UKRÁN MOZIBAN MÁR NYOLC ÉVE TART A HÁBORÚ, SZÜLETTEK MÍTOSZÉPÍTŐ HAZAFIAS FILMEK ÉS MEGRÁZÓ HELYZETJELENTÉSEK IS.

Még mielőtt február 24-én megindultak volna az orosz tankok, a nemzetközi média munkatársai naponta küldték a helyzetjelentéseket Ukrajna keleti határáról. Abban semmi meglepő nincs, hogy Európát és a világ többi részét teljesen váratlanul érte az invázió, de a tudósításokból kiderült, hogy még a donyeci régió lakosai sem vették komolyan az orosz erők felvonulásáról szóló híreket. Az elmúlt nyolc év ukrán játékfilmtermése ugyanakkor éppen azt a folyamatot dokumentálja, ahogy az ország a hazafias érzület kezdeti fellángolása után belefásult a folyamatos háborús készség állapotába, a csendes apátiától pedig egyenes út vezetett a veszélyérzet csökkenéséig.

A donbasszi háború 2014-es kitörése, az egy évvel korábbi Maidan-tüntetésekhez hasonlóan, alapvetően változtatta meg az ukrán nép viszonyát a saját identitásához. Az Ukrajna létezésének történelmi legitimitását kétségbevonó putyini állításokra már ekkor megszületett a válasz, többek közt az üzveg születésű Ahtem Szeitablajev kurzusfilmjében. A 2017-ben bemutatott *Kiborgok – A hősök soha nem halnak meg* jelentőségét jól mutatja, hogy finanszírozásába az állam is beszállt, elkészültét a védelmi minisztérium és a hadsereg is támogatta, és végül meg is kapta az összes fontos ukrán filmes díjat, a rendezőnek pedig maga Petro Porosenko elnök adott át állami kitüntetést.

Az alkotók mind a témaválasztást, mind a kivitelezést illetően a hollywoodi kottát követték. A helyszín az ostrom alá vont donyeci reptér, a valós eseményeken alapuló sztori szerint ide érkeznek a különböző életkorú és társadalmi háttérű önkéntesek, hogy a hivatásos katonákkal közösen harcoljanak az oroszok által tá-

mogatott szakadárak ellen. A gyengébb technikai kivitelezést leszámítva az akciójelenetek megfelelnek a nemzetközi trendeknek, a képi világ a háborús videójátékok esztétikájából merít – itt azonban két bevetés közben arra is jut idő, hogy az egység vezetője az újoncokat a motivációikról faggassa. Mindenki-nek nyilatkoznia kell arról, hogy mit jelent számára Ukrajna, miért fogott fegyvert érte, de felmerül az is, definiálható-e egyáltalán, amit az ország iránt éreznek. Később az osztag legfiatalabb önkéntese, aki egy bécsi hangversenyen való részvétel helyett választotta a háborút, szeméretti a parancsnokának, hogy az idősebb generációk az elmúlt 23 évben felélték Ukrajna jövőjét, és ezért kell most a fiataloknak helyettük is cselekedni. „Ami pedig a nemzeti mítoszainkat illeti, azt épp most gyártjuk le együtt, 300 évre előre...” – hangzik el utána a tételmondat, de a parancsnok szóba áll egy foglyul ejtett orosz szeparatista katonával is.

Kiderül, hogy mindkettejük apja bányász volt a donyeci régióban, ugyanúgy idejekorán haltak meg, a fiaik pedig egyaránt azt gondolják, hogy a szabadságért és a függetlenségért harcolnak. A parancsnok megkérdezi a szakadár katonát, hogy hajlandó-e meghalni is azért, amiben hisz, majd az igenlő válasz után elengedi. A harcmezőn botorkáló sebesült férfit végül a saját bajtársai lövik agyon, ami az ukrán szabadságharcosok és a szeparatisták módszerei közti különbséget hivatott szimbolizálni.

A *Kiborgok* premierjével egyidőben a forgatókönyvet jegyző Natalija Vorozsbit bemutatott egy színdarabot is, amely teljesen más hangvételben dolgozza fel a donbasszi háborút. A *Rossz utakban* és a belőle forgatott, azonos című 2020-as filmben már nyoma sincs a lelkesítő

propagandának, a négy, lazán kapcsolódó történet egy olyan világról tudósít, amelyben a háború a hétköznapi realitás megszokott részévé vált.

Az első fejezetben egy félrészeg tanár útlelél nélkül próbál áthaladni az ukrán ellenőrzőponton, csomagtartójában hatástalanított kalasnyikov lapul, amellyel az iskolában álcahalókat készítő gyerekeket oktatja. A másodikban szeparatista családból származó tinilány várja egy buszmegállóban a fronton harcoló ukrán barátját, de csak a saját nagymamája érkezik meg, aki a fiú feljelentésével fenyegetőzik. A leghosszabb fejezetben egy szeparatista katona foglyul ejt egy ukrán nőt, aki a túlélés érdekében különféle pszichológiai módszerekhez folyamodik. A megvert és megalázott áldozat szerelmet hazudik elrablójának, egy-egy pillanatra képes is áttörni a szadista férfi páncélját, és kiderül, hogy mielőtt még teljesen elaljasította a háború és a propaganda, ő is ember volt. Az utolsó, a korábbiaknál sokkal groteszkebb epizód pedig, amelyben egy szegény falusi házaspár próbálja megkopasztani a csirkéjüket elgázoló naiv városi nőt, azt szemlélteti, hogy a háborús közhangulatban az empátia elpárolog, és még a legapróbb konfliktusok is élet-halál harccá fajulhatnak.

A groteszk az uralkodó minőség Szergej Loznyica 2018-as filmjében is. A Cannes-ban díjazott *Donyeci történetek* egymásba fonódó életképek alkotják, a szürreális tablóból egy olyan világ rajzolódik ki, amelyben a törvények helyett a zűrzavar és a káosz uralkodik, és a valóságot egyre inkább megfojtja a propaganda.

A nyitójelenetben statisztákat sminkelnek, feladatuk, hogy eljátsszák az „ukrán fasisztáknak” tulajdonított terrortámadás hiteles szemtanúit, később egy szeparatista parancsnok érkezik kidagadt erekkel a Nyugat-Ukrajnát ellepő „fasiszta fertőző” egy német újságírónak, míg az ukrán rakéták félbe nem szakítják őket. Egy másik jelenetben a határon várakozó, utasokkal teli busz lesz a gránátok martaléka – az égi veszedelem errefelé bármikor, bárholnan érkezik. A megszállt területeken a katonák és a korrupt hivatalnokok élet-halál urai, tanúi lehetünk annak, ahogy egy helyi üzletember autóját rekvirálják a rendőrök, mondván, hogy a fasiszták elleni védekezést csak nem irányíthatják bicikliről. Láthatjuk azokat is, akik jól

jártak az orosz megszállással, a körzeti kormányhivatalban, a helyi kiskirály asszisztenseként dolgozó nő méregdrága bundában parádézik, sofőr szállítja mindenhová, így jelenik meg a városzéli óvóhelyen is, hogy kihozza onnan az anyját, aki azonban nem kér a fényűzésből. Hogy mi a konfliktusuk forrása, nem derül ki, ahogy egyetlen történet-szál sem zárul le a filmben – mintha Loznycica ezzel is azt akarná jelezni, hogy nincsenek fix értelmezési pontok, minden képlékeny és átmeneti. Csak az erő és a mesterségesen felkorbácsolt gyűlölet érvényes, amit egy hosszan kitartott lincselésjelenet is megrázóan illusztrál.

Hogy pontosan hová vezet a totális háború, azt az elsőfilmes Valentyin Vaszjanovics 2019-es *Atlantisza* mutatja be. A történet az orosz-ukrán háború elképzelt vége után, 2025-ben játszódik, de amit látunk, az nem disztópia, hanem a jellenné vált, a mostani ukrainjai pusztításra

„Minden képlékeny és átmeneti”

(Valentyin Vaszjanovics: *Atlantisz*)

mukra a háború még nem fejeződött be. Állandó készültségben élnek, munka után egyenruhát húznak, és a lőtérren gyakorlatoznak. Ivánt végül felemészti a traumái, és beleveti magát egy olvasztókemencébe. A gyárat a külföldi tulajdonos átszervezésre hivatkozva bezárja, az életpéldével kezd el szállítani a háború által letartozott senkiföldjére. Így találkozik a régész végzettségű Kátyával, aki önkéntes munkában tömegsírokat tár fel.

A férfi később kap egy külföldi állásajánlatot. Papíron semmi nem szól amellett, hogy maradjon, a Donyec-medence élhetetlenné vált, a vizek megmérgezve, a gyárak lerombolva, a földben aknák tízezrei lapulnak. Szergej úgy érzi, ha elmegy, akkor hiába volt minden áldozat,

kísértetiesen hasonlító poszt-apokalipszis. A főhős, Szergej megjárta a frontot, bajtársával, Ivánnal most egy donyeci kohóban dolgoznak, de szá-

de talán nemcsak emiatt dönt úgy, hogy csatlakozik Kátyához – és nem is kizárólag a női iránti vonzalmából. A traumái feldolgozásához szüksége van arra, hogy szembesítse magát a háború pusztításával – és benne a saját szerepével –, és segítsen a temetetlen múlt feltárásában.

A donbasszi háborút megjárta Andrej Rimaruk gyakorlatilag önmagát alakítja, és partnere, Ludmila Bileka is ott volt a fronton rohammentősként, de a hitelességért nemcsak az amatőr színészek szavatolnak, hanem az a szenvtelenség is, amellyel Vaszjanovics statikus kamerája a felperzselt földről és a sártengerek mélyéről tudósít. A tömegsírokból előkerülő, megcsonkított, megkínzott és meggyalázott testek tárgyilagos leltározása ugyanis mindent elmond a háború valóságáról – nem számít, ki kezdte, a vége mindig ugyanaz.

Az *Atlantisz* és a *Rossz utak* elérhető az HBO Maxon.